

Orijinal Kaynak: Williams, Raymond. (1985). *Orwell*. Çev. Nejat Bayramoğlu, İstanbul: Afa Yayınları, 66-78.

Link: <https://www.sosyalbilimler.org/williams-orwell> [Yayın Tarihi: 30/06/2019]

Nasıl Bir Dünya?

Orwell'in 1943 Kasımı'nda yazmaya başlayıp üç ay sonra tamamladığı *Hayvan Çiftliği*, başlangıçta kimi siyasi nedenlerle olmak üzere beş-altı yayıncı tarafından geri çevrilmişti. O zaman kamuoyuna ters düşen bu kitabın bir buçuk yıl sonra siyasi durum değişince yayımlanması ve soğuk savaşa dönüşmekte olan ortam içinde hararetle kullanılır olması garip bir çelişkidir.

Kitabı uzun bir süre bu çelişkili siyasi bağlamdan ayırmak mümkün olamadı. Orwell, sol tarafından “ciyak ciyak bağırarak kapitalist yayıncıların kollarına atılan birisi” olarak tanımlandı (Marxist Quarterly, Ocak 1956). Oysa kitabı bitirdiği sırada durumu hiç de öyle değildi [“normal olarak kitaplarımı yayımlatmakta hiçbir güçlükle karşılaşmadığım halde, buna bir yayıncı bulabilmek için akla karayı seçiyorum”]. Ama kitap hiç kuşkusuz Orwell'in en ufak bir yakınlık duymadığı kimseler tarafından da kullanılmış, hele ardından gelen ve çok daha yaygın bir biçimde kullanılan *1984* ile birlikte, Orwell'in kendisinin en azından yanıltıcı bulacağı bir Orwell görüntüsünün yerleşmesine yol açmıştır. *Hayvan Çiftliği*'nin yayıncılar tarafından önce geri çevrilip sonra el üstünde tutulması, tam Orwell'in bu dönemde aklını kurcalamakta olan türden garip çelişkilerle dolu bir öyküdür. Bunların bir örneği, Ukraynalı göçmenler için özel olarak bastırılan çevirinin yaklaşık yarısına Almanya'daki Amerikan yetkililerince el konarak Sovyet görevlilerine teslim edilmesi olayıdır.

Hayvan Çiftliği, Orwell'in yapıtları içinde, bir Orwell tipinin bulunmadığı tek kitaptır. Bu özelliğiyle Orwell'in dünyaya bakışını diğer tüm yazdıklarından daha yetkin bir biçimde yansıttığı söylenebilir. Ancak yapıtın bilincinde kendi koşullarından gelen bir sınırlılık vardır (aslında Orwell tipleri de bu bilinç sorununu çözmek üzere yaratılmıştı). Bu yüzden *Hayvan Çiftliği*'ni hem iyi hem de kötü anlamda basit bir yapıt olarak niteleyebiliriz. Orwell bir kez saman alevine benzetmişti onu ama bu kadar da hafife alınacak bir kitap değil kuşkusuz.

Orwell, Ukraynaca baskının önsözünde şöyle diyor:

Kanımcı, özgün sosyalist düşüncenin yozlaşmasında hiçbir şey, Rusya'nın sosyalist bir ülke olduğu ve yöneticilerinin her eylemine (taklit edilmese bile) bir bahane bulunması gerektiği inancı kadar etkili olmamıştır. Bu nedenle, son on yıldır şuna inanmış bulunuyorum ki; sosyalist hareketin yeniden canlanmasını istiyorsak Sovyet efsanesinin yıkılması mutlaka gereklidir. İspanya'dan dönüşümde, bu efsaneyi hemen herkes tarafından kolayca anlaşılabilir ve başka dillere kolayca çevrilebilecek bir hikayeye teşhir etmeyi düşündüm.

Orwell'in hem kesin bir siyasi amaç hem de yalınlık ve genellik peşinde olması kaçınılmaz olarak bazı çelişkileri de beraberinde getirmiştir. Ama belki bundan da önemli bir nokta, tüm Batı Solu'nca paylaşıldığına inandığı Sovyet Toplumu efsanesinin yıkılması üstünde gösterdiği titizliktir. Bunu, bir dönemde, her şeyin üstünde tuttuğu düşünülebilir. Çünkü Orwell aynı önsözde;

Sovyetlerin içişlerine karışmayı buna gücüm yetse dahi istemem. Stalin ve arkadaşlarını da sırf barbarca ve anti-demokratik yöntemler kullandıkları için suçlayamam. Ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, günün koşullarında başka türlü davranma olasılıkları bulunmamış olabilir.

diyecek kadar ince düşünceli görünmekle birlikte kitapta böyle bir kaygıya rastlanmamaktadır. Zaten genel bir fabl olarak tasarlanmış ve yazılmış ama belli somut koşulları ve belli bir tarihi durumu vurgulayan bir yapıttan da beklenemezdi bu. Aslında, özgül bir durumun böylesine genelleştirilmesi yalnız Sovyet sosyalizmi efsanesinin değil, devrim efsanesinin de “yıkılması” olasılığını ve hatta olanağını her zaman için doğurabilirdi.

Nitekim *Hayvan Çiftliği* yaygın bir biçimde böyle yorumlanmıştır. Orwell, devrimci yeni kuşağa karşı “kanıt” olarak getirilmekte, (kendisinin de istediğini söylediği) sosyalist hareketi canlandırma girişimlerinin karşısına onun düş gücünün mahzun hayaleti dikilmektedir. Bunların olması, soğuk savaş siyasetinin edebiyatı sömürmesi nedeniyle kaçınılmazdı belki, ama fablın derininde yatan gerçek bilinci de açıkça kabul etmek gerek. *Hayvan Çiftliği* kısa yoldan sömürülecek ya da reddedilecek değil, ilginçliğini daima koruyacak olumlu ve olumsuz niteliklere sahiptir.

Orwell fablın çıkış noktasını buluşunu şöyle anlatıyor:

... on yaşlarında bir oğlan çocuğunun koca bir atı dar bir patika boyunca çekerek götürdüğünü ve hayvan sapmaya yeltendikçe kamçıyı bastığını gördüm. O anda zenginler proletaryayı nasıl sömürüyorsa insanların da hayvanları hemen hemen aynı biçimde sömürdükleri, oysa hayvanlar güçlerinin bir farkına varsa üstlerinde hiçbir egemenliğimizin kalmayacağı aklıma geldi.

Bu anlatılanlar fablın son biçiminden oldukça farklı. Orwell’in hayvanlarda bir proletarya simgesi yakalamakta gösterdiği çabukluk, yoksulları güçlü ama akılsız hayvanlar olarak gördüğü ilk gençlik düşüncelerinden kalıntılar taşıması bakımından ilginç. Tabii insanlar burada da masalda da sömürücü durumunda. Fablda Bolşevik domuzların en kötü yanı ayyaş, zalim ve haris insanlardan ayırt edilemez hale gelmeleri. Soylu hayvan ise araba atı Boxer’dir.

Bunları Orwell’in, Swift’in Houyhnhnmleri ve Yahoooları¹ üstüne görüşleriyle birlikte ele almak yerinde olur. Swift’in insanlardan tiksindiğini ve hayvanları yeğlediğini teşhis etmekte gecikmez Orwell, fakat kendisinin çekici bulmadığı Houyhnhnmlerin aslında, kasıtlı bir aşağılama olan Yahooolar’dan daha çok insanlara benzediğini ileri sürer. Burada çok karmaşık duygular söz konusudur. Orwell, *Hayvan Çiftliği*’nin güçlü ama aptal atlarına büyük bir saygı ve acıma duygusuyla bakar; insanlarla domuzlar ise zeki, hesapçı, haris ve zalimdirler. Bunun etki yaratmak için yapılmış basit bir benzetme değil, elle tutulur, maddi bir tepki olduğundan kuşku yok.

Benzetmenin öteki ögesi sömürüdür. “Eğer onlar güçlerinin farkına varırsa üstlerinde hiçbir egemenliğimiz kalmaz.” Siyasi bir olayın ötesinde, insanın hayvanları ve doğayı kullanımındaki ilişkinin boyutlarını düşünen Orwell, buradan şaşırtıcı bir noktaya varıyor:

¹ İngiliz yazar Jonathan Swift (1667-1745), *Gulliver’in Gezileri* (1726) adlı hicvinin dördüncü bölümünde “Houyhnhnm” denilen atların egemen olduğu bir ülkeyi anlatır. Bu ülkede “Yahoo” denilen ve her türlü kötülüğün simgesi olan insanlar hayvan gibi bir yaşam sürdürürken, efendileri “Houyhnhnm”ler akılcı, erdemli ve mutlu bir uygarlık kurmuşlardır. Orwell’in Swift üstüne, *Gulliver’in Gezileri*’ni de kapsamlı olarak değerlendiren bir denemesi vardır. [Çevirenin Notu]

Marx'ın teorisini hayvanların bakış açısından tahlil etmeye giriştim. Hayvanlara göre insanlar arasında sınıf mücadelesi olduğu tamamen bir yanılsamaydı. Çünkü ne zaman hayvanları sömürmek gerekse tüm insanlar onlara karşı birleşiyordu. Gerçek mücadele hayvanlarla insanlar arasındaydı. Bu bakış noktasını bulunca hikâyeyi geliştirmek zor olmadı.

Hayvanlarla insanlar arasındaki gerçek mücadele —*Hayvan Çiftliği*'nin gerçek konusu bu mu? Öykünün çatısını çökertmeden buna evet diyebilmek zor. Olay bence, Orwell'in, "insanlar arasında sınıf mücadelesinin tamamen bir yanılsama" olduğunu göstermek için, çalışan, sömürülen hayvanlarla; çalışan, sömürülen yoksulların özdeşliği düşüncesini fark ettirmeden devreye sokmasıdır. İnsanlar kapitalistlerle devrimcileri, yani eski ve yeni egemen sınıfları temsil etmektedir. Aralarındaki ayrılık ve çatışmalar ne olursa olsun, sırtından yaşadıkları yaratıkları sömürmeye devam etmekte ve hatta, öykünün sonunda olduğu gibi, onlara karşı birleşebilmektedirler. Orwell burada, Sovyet ya da Stalin deneyiminin ötesinde hem işçilerin bilincini hem de gerçek bir devrim olasılığını gayet ince bir biçimde yadsımaktadır.

Bu, insanlık dışı bir yadsıma bence. Ama Orwell'in paradokslarından biri de böylesine umut kırıcı bir temel üstünde pratik bir insancılığı yaratmayı başarmasıdır. Çok yakından bildiği cefa yoldaşlığı ve (bundan daha etkin olarak verdiği) sömürülenlerin eleştirel kuşkuculuğu gibi öğelerle umulmadık bir bilinç getirerek öyküye canlılık kazandırmıştır. *Hayvan Çiftliği*'nin bir Orwell tipini —geleneksellikten kopan ama sonra yenilip özümseyen yalnız insanı— içermemesi açısından yapıtları içinde tek olduğunu söylemiştim. Bu kişi, öyküde toplu bir eylem içinde yansıtılmıştır. Hayvanlar da onun geçtiği süreçten geçer, özgürlüklerini kazandıktan sonra şiddet kullanılarak ve aldatılarak yeniden köleleştirilirler.

Toplu eylemdeki bu yansıtmanın bir başka etkili yanı, olanların, tüm acılığına karşın, tek başına birisinin değil, bir topluluğun deneyimi olmasıdır. Yıpranmış sınırların sızlanmasının, yalnız adamın gelişme eğrisindeki çaresizliğin yerini etkin bir iletişim almıştır. Yenilgi deneyimi paradoksal bir güvenle, etkin ve alaycı bir zekayla dile getirilmiştir. Orwell, bu çok özel üslup aracılığıyla olağanüstü güçlü ve arı bir düzyazı üretir: "Bütün hayvanlar eşittir... ama bazıları diğerlerinden daha eşittir." Bu cümlenin günlük dile devrimci ihanetle ilgili basit bir alayın ötesinde bir anlamla girmiş olması şaşırtıcı görülmemelidir. Niyetle davranış, pozla gerçeklik arasındaki uçurumu çok geniş bir boyutta ele alan ve her zaman için geçerli olan bir sözdür bu. Güçlü ve özgürleştirici zekâ. *Hayvan Çiftliği*'nin birçok yerinde acı bir algıyı etkin ve uyarıcı bir eleştiriye dönüştürmektedir. Yerel benzetmedeki ayrıntıların ve bir paradoks olan temel umutsuzluğun ötesindeki bu canlı uyanıklık, bağlayan ve bilgilendiren bir öge olmaktadır. Dışlanmış olan hayvanların bir domuzlara bir insanlara bakıp bunları birbirinden ayırt edemedikleri son hüzünlü sahne bile düş kırıklığı ve yenilginin ötesinde bir duyguyla doludur. Domuzlarla insanların aynı biçimde davrandıkları için birbirlerine benzediklerini gördükten sonra biçimselliklere, etiketlere kim aldırır! Bilinçlenme, özgürleştirici bir keşifte bulunma anıdır bu. *Hayvan Çiftliği* küçük çapı ve sınırları içinde, kendisini aşan bir radikal enerjiye, kendine özgü bir kalıcılığa sahiptir.

1984 açıkça daha farklıdır. Yalıtılmış duygular, boğucu bir edilginlik yeniden ve bu kez kesin olarak dönmüştür. Bununla birlikte romanda, daha özgürleştirici bir bilincin öğeleri de

bulunmaktadır hâlâ. Ek bölümünde anlatılan “Yenikonuş İlkeleri”ni ² 1984’ün düşsel dünyasında bile tümüyle uygulama olanağı bulunamamıştır ama bu ilkelerde, toplum biçimleriyle dil biçimleri arasındaki ilişkiyi vurgulayan güçlü bir ana fikir vardır: “Bir tanesi eskidüşün olan belli Yenikonuş sözcüklerinin özel işlevi anlam ifade etmek değil, anlamı ortadan kaldırmaktır.” Prolyem, hızlamasına, sekssuç gibi Yenikonuş sözcükleri, kitabın yayımlanmasından sadece bir kuşak sonra kulağa tehdit edici biçimde yakın gelmeye başlamıştır. Yeni hükümetin bakanlık adları da öyle: Gerbak, Barbak, Sevbak, Bolbak. Tekbak’ın metin yazarlarının Orwell hayranı olmalarına şaşmazdım ama eğer onu okumuşlarsa neye gönderme yaptığını kesinlikle anlamamışlardır. Oysa İngiliz İşçi Partisi hükümetinin 1960’larda sosyal demokrasi yerine benimseyip yaydığı “modernleşme” denilen olağanüstü kavramın kendine özgü dili neredeyse tümüyle Yenikonuş’tur. Haber üretimine ilişkin kimi teknikler hiç yabancıymız değildir. Edebiyat Bölümü diye resmi bir kurum olsa varlığını bile fark etmeyiz. Winston Smith tipik bir film gösterisini anlatırken [“derken helikopter 20 kiloluk bir bombayı cuk oturttu ortalarına müthiş bir parıltı ve tekne kibrit çöpü gibi dağılıverdi. Sonra harikulade bir çekim vardı bir çocuğun kolu yükseliyor, yükseliyor, yükseliyordu havalara burnunda kamera olan bir helikopter izlemiş olmalı”] sanki Vietnam’la ilgili televizyon haberlerini görmüş gibidir; tek fark, bombanın ağırlığının komik denecek kadar az olmasıdır.

“Büyük Birader seni gözetliyor” da oldukça farklı bir biçimde, kuşkucu direnişin sloganı olarak girmiştir günlük dile. Orwell bu çok yalın ve güçlü anlatımlarla, yaşadığımız uzun süreli toplumsal bunalımın bazı çok belirgin öğelerini dile getirmiştir. Her türlü düşünsuç ve çiftdüşün’ün uzlaşmaz düşmanı olarak hâlâ çok canlı, çok yakındır bize.

Orwell’in büyük devlet siyaseti üstüne görüşleri de yakın ve inandırıcıdır. Resmi “dost” ve “düşman”ların yer değiştirmesi kitabın yazılışından sonra gelen kuşak döneminde neredeyse açık açık yaşanmış bir olaydır. Dünyanın Okyanusya, Avrasya ve Doğuasya olarak üç bloka bölünmesini ve bunlardan ikisinin sürekli müttefik değiştirerek üçüncüyle savaş halinde olmasını bizden çok uzak bir öykü olarak görmemize olanak var mıdır? Hatta insanın “bir zamanlar İngiltere ya da Britanya denilen yer”in artık sadece “Bir Numaralı Uçuş Pisti” olduğuna inanası geliyor.

Orwell’in varsayımı bu öğeleriyle, en azından genel çizgileri içinde bize hiç yabancı gelmiyorsa kitaptaki onca yanlış nereden kaynaklanıyor? Orwell’in denetim altında tutulan askeri toplum modelini, Stalin’le Troçki (Büyük Birader’le Goldstein) arasındaki çatışma gibi geçmişin ayrıntılı öğelerine varıncaya kadar Sovyet komünizminden almış olması anlamlıdır. Öte yandan Bir Numaralı Uçuş Pisti’nin ideolojisi Ingsos’tur (İngiliz Sosyalizmi). Roman ABD’de çok tutulunca, Orwell kitabın savaş sonrası İşçi Partisi hükümetiyle ilişkili olduğunu yadsıyan bir açıklama yapmak zorunda kalmıştı:

Son romanım sosyalizme ya da desteklediğim İngiliz İşçi Partisi’ne yönelik bir saldırı DEĞİL, merkezi ekonominin yol açabileceği ve komünizmle faşizm altında kısmen gerçekleştirilmiş olan sapmaların teşhir edilmesidir.

² 1984’ün, totaliter rejimlerin dil politikası üstüne başlı başına bir deneme olan bu önemli bölümü Türkçeye eksiksiz olarak bir tek 1960’da Maarif Vekaleti Yayınları arasında çıkan Haldun Derin çevirisinde aktarılmıştır (s. 315-28). [Çevirenin Notu]

Yani Gerbak Gerçek Bakanlığını ne kadar temsil ediyorsa İngos da o kadar İngiliz sosyalizmidir. Ne var ki bu özdeşleştirme bir kez yapılmış ve Sovyet toplumu konusunda değil —Orwell’in bu konudaki tavrı açık ve tutarlıdır— ama genelde sosyalizm ve “merkezi ekonomi” hakkında üstü örtülü olarak söyledikleriyle çok zararlı olmuştur. Bu anıştırmalar, Orwell'in varsayımındaki en belirgin yanıyla —denetim altında tutulan sürekli bir savaş ekonomisinin yoksulluk ve darlığa yol açacağı öngörüsüyle— bağlantılıdır. Bugün görüyoruz ki, militarist ekonomi ile denetim altında tutulan tüketime dayalı refah arasındaki yapısal ilişkiler Orwell’in göremediği bir tarihi gelişim olmanın ötesinde bir anlam taşımakta ve onun ideolojiye ilişkin saplantısından dolayı hesaba katmadığı birtakım toplumsal olguların varlığına işaret etmektedir. Orwell’in militarist bir refah kapitalizmini ya da iç ve dış işleyişleri, varsaydığı Parti’ye çok benzeyen bir uluslararası şirketler dünyasını görmesini engelleyen önemli nedenler olabilirdi. Ancak dolaysız deneyime sahip bir kişi olarak örneğin siyasi polisin, propagandanın, sansürün ve kışkırtıcı ajanların bir sosyalist ya da komünist buluşu olmadığını pekâlâ bilmesi gerekirdi. Orwell baskının ve otoriter denetimin tüm modern biçimlerini tek bir siyasi eğilime bağlayarak sadece onu yanlış tanıtmakla kalmamış, aynı zamanda bu insanlık dışı güçleri (nerede ve hangi ad altında çıkarlarsa çıksınlar, hangi ideolojiyle maskelenirlerse maskelensinler) saptayacak çözümlere de kapıyı kapatmıştır. Bu öğelerin tek kaynağının sosyalizmin bir biçimi olduğunu varsaymak bir çiftdüşün olduğu gibi, “hür dünya” türü bir propaganda terimini Yenikonuş’un açık bir örneği olarak görmemizi engellemek de düşüncü’tür. Orwell kolaylıkla tanınabilecek bir dünyayı yansıtayım derken bu dünyanın yapıları, ideolojisi ve ona karşı direnme olasılıkları konusunda kafamızı karıştırmıştır.

Direnmeye ilişkin noktanın, Orwell’in ilk yapıtları anımsandığında, bir başka önemi daha var. Orwell’in varsayımı, en genel düzeyde hiç kuşkusuz yanlış çıkmıştır. En az onun çizdiği kadar yaygın ve zalim baskılar altında, sayısız erkek ve kadın birbirlerine bağlılıklarını sürdürmüşler, cesaretlerini yitirmemişler ve kimi durumlarda hemen hemen hiç şansları olmadığı hâlde sistemi yıkmak ya da değiştirmek için ayaklanmışlardır. Berlin, Budapeşte, Cezayir. Aden, Wattsville, Prag adlarını Orwell’in edilginliğine kenar notu olarak düşebiliriz. Kendisi de eğer isteseydi, St. Petersburg, Kronstadt, Barcelona ve Varşova’dan söz edebilirdi. Bu ayaklanmaların çoğunun yenilgiyle sonuçlandığını kabul ediyorum ama Orwell de çok ileri gitmiş, umut kaynağını kökünden kurutmuştur. Bir ruh hali yaratmak diye bir şey söz konusuysa buna Orwell’in yaptığından daha iyi bir örnek bulunamaz. Orwell nüfusun %85’ini duyarsız bir kitle olarak göstermektedir. Onları tanımlamak için kullandığı proller deyimini sadece romandaki Parti’nin kendine özgü dili olarak almamak gerek. Parti, prolleri “hayvan gibi, doğal olarak aşağı” görmektedir. Peki ya Orwell, o nasıl görmektedir? Bağırıp çağıran, içen, kumar oynayan, akılsız bir kuru kalabalık; “sadece karınca gibi küçük nesnelere görüp büyükleri göremeyenler”; “düşünmeyi asla öğrenmemiş kimseler” olarak. Bu, 1914 öncesinde bir ilkokul çocuğunun gözüyle emekçi insanların dünyasıdır: “Çocukluğumda bana ve benimki gibi ailelerin tüm çocuklarına ‘sıradan’ insanlar neredeyse alt-insan gibi geliyordu.” Fakat Orwell daha önceki bir başka deneyimde olduğu gibi kendi sınıfından tiksinti duyduğu bir anda bu “neredeyse alt-insanlar”ı geleceğin umudu, “mistik bir saygı” duyulacak kurtarıcılar, “kafaları asla çalışmamış ama yüreklerinde, kasıklarında ve kaslarında biriktirdikleri güçle bir gün dünyayı tersyüz edecek insanlar” olarak görebilmektedir. “O güçlü dölyataklarından bilinçli bir ırk çıkacaktır bir gün.”

Bu bayat devrimci romantizm de en az ilk gözlem kadar hakaret doludur. Söz konusu ayaklanma fabluda olduğu gibi hayvanların ayaklanmasıdır. Üstelik “lafını ederken akla yakın geliyor, ama kaldırımda yanınızdan geçenlere baktığınız zaman iş imana kalıyordu.” Biraz acı olacak ama şunu söylemek gerek: Eğer 1984’ün zorba yönetimi bir gün gerçekleşirse, bunun ideolojik hazırlığının başta gelen öğelerinden biri “kitlelere”, “kaldırımda yanınızdan geçenlere”, prol olan %85’e bu gözle bakmak olacaktır. O zaman bu çoğunluk ya da onlara halk diyen kimseler için, karşı kaldırımdaki adamın onları yönetilecek hayvanlar mı yoksa güçlü dölyataklarında geleceği taşıyan akılsız yaratıklar mı olarak gördüğü hiç mi hiç fark etmeyecek; eliyle koluyla birtakım işaretler yapmaya çalışan o gözlemcinin eksik kalmış insanlığı ise zaten yüzüne vurmuş olacaktır.

1984 siyasi açıdan baştan sona böyle gidiyor. Orwell büyük devlet bloklarından oluşan dünyayı gayet net bir biçimde görmüştür. Ama “köşeleri kabaca Tanca, Brazaville, Darwin ve Hong Kong’dan oluşan dörtgen”de yaşayan ve “düşük ücretlerle köle gibi çalışan yüz milyonlarca yerli halk” edilgendir. “Onlar olmasa da dünya toplumunun yapısı, varlığını sürdürme süreci çok farklı olmazdı.” Bu yalnız o insanları değil, metropol devletleri ayakta tutan sömürge yapılarını da müthiş hafife alan bir değerlendirmedir. Orwell, mücadeleyi kayıtsız bir kitlenin üstünde yer alan bir avuç insan arasında görmekle yenilgi ve umutsuzluğun koşullarını hazırlamıştır.

Orwell yanlış değerlendirmesini bir başka açıdan da sürdürmektedir. İnsanların genel ya da özel bağlılık duygularıyla, tutuklanma tehdidi altında İspanya’ya geri döndüklerine tanık olmuş, vefanın baskı altında sürdürülmesine yüzlerce örnek görmüştür. Kendi karısı, ona yakın ve yardımcı olabilmek için Barcelona’ya onunla birlikte gitmiş, otel odasında yatağında yatarken polisin gelip arama yapmasına katlanmıştır. Ama yine de;

Kestane ağacının dallan altında

Ben seni ele verdim sen de beni.

Orwell bunu doğru bir biçimde “şakıyan, çığırışan, alaylı, acayip... aşağılık bir seda” diye tanımlıyor ama yine de yaptırıyor kişilerine. “Boşuna çabalamayın” anlamını taşıyan ve benzerlerini ne zamandan beri belli propaganda bürolarının ve partilerin ağzından dinlediğimiz bu kötümser türkü, doğrudan doğruya 101 numaralı odadaki fare kâbusuyla birleşmektedir. İnsanlar işkence altında çözülür elbette ama bu hepsi çözülür demek değildir. Ve pis, berbat, baskıcı bir dünyada, Winston’la Julia arasındaki geçici aşk serüveninden daha derinlikli kişisel direnme biçimleri, Orwell’in de çok iyi bildiği gibi, vardır.

Parti’nin cinselliğe karşı kampanyası Orwell’in varsayımının en garip öğelerinden biridir (Zamyatin’in *Biz* romanından alınmış olması konumuzla ilgili ama ikincil bir nokta). Kampanyanın amacı, denetlenemeyen bağlılıkları engellemek olduğu kadar, bunun ötesinde “cinsel ilişkideki tüm zevki ortadan kaldırmaya” yöneliktir. Böyle kampanyalar gerçekten görülmüştür. Ancak sömürüye dayanan kimi sistemlerde ilk amaç, ikinciyi bir tür soyutlamayla tersine çevirerek elde edilir: Bağlılık olmaksızın zevk. Üstelik bu pazarlanabilir ve kurumlaşmış bir metadır. Orwell’in denetim ve sapkınlıklara, Winston’la Julia arasındaki geçici aşk serüveninden daha elle tutulur bir olayla karşı çıkmaması gariptir. 1984’deki bu aşk serüveni de *Zambak Solmasın*’daki kırlara sevişmeye gitme sahnesi gibi başlar ama yekdiğerine önem veren bir kişisel deneyim olmaktan hemen uzaklaşır:

Yüreği hop etti. Kız onlarca kez yapmıştı bu işi —keşke yüz kere, bin kere yapmış olsaydı. Yozlaşma belirtisi gösteren her şey Winston’u çılgınca bir umuda boğuyordu.

Bu, erkekle kadın arasında dostluk ya da evlilikte görülen sıradan ve sürekli bir aşk değil, isteyerek yapılan bir yozluk ya da kayıtsızlık, “ayrım yapmayan yalın istek”tir ve zevki yadsıyan bir dünyaya —genelde onun bir parçası olduğu hâlde— karşı çıkma olarak sunulmaktadır. Winston’un evliliği soğuk ve çekilmez bir tekdüzeliktir, zevk duyabilmesi için yozlaşma belirtileri gereklidir.

1984’deki sayısız yanığı içinde bu belki de en derin olanıdır. Kişisel yaşamın ne kadar sıradan kaynağı varsa prol diye bir kalemde silinip atılmıştır. Bir yalnızlık düşü olan geleceğin “güçlü dölyatakları”, büyümekte olan delikanlının yalnızlık içindeki şaşkınlığıyla bağlantılıdır. Delikanlı sevişme konusunda öyle bir suçluluk duygusu içindedir ki, aşk yapılacak nesnenin yozluğu zevkin gerekli bir ögesi haline gelmiştir. Winston Smith'in ne bilincinde ne ilişkilerinde ne de sevgi, koruma, dayanma ve bağlılık yeteneğinde bir iz vardır erkeklikten. Yaratıcısından daha az deneyimli, daha az zeki, daha az bağlı, daha az cesur olan Winston, ret ve yenilgiyi aktarmak için kullanılan iğdiş edilmiş Orwell tiplerinin sonucusudur.

1984’de geleceğe bakış sorunu, Mercier ya da Wells’in iyimserliğinden Huxley ya da Orweil’in kötümserliğine geçişle ilgili soyut bir sorun değildir. Soyut iyimserlik ve kötümserlik eş ölçüde konumuzun dışında olduğu gibi, herkesin geleceğe karanlık ya da aydınlık bir genellemeyle bakmak için haklı nedenleri olabilir. Asıl önemli olan yaratılan genel hava değil, yararlanılan deneyimin miktarıdır. Deneyimi sınırlayan vaat ve uyarılar ancak bir ölçüde önem taşır. Bu nedenle 1984’e ilişkin sorun Orwell’in, ilk romanlarında da olduğu gibi, yarattığı durum ve tiplerin yazıya geçirdiği kendi gözlemleriyle karşılaştırıldığında niçin tek boyutlu ve belirlenmiş kaldıklarıdır. Bu sadece siyasi bir sorun değil, kişinin kendisi ve toplumla ilgili geniş boyutlu bir deneyim sorunudur. Orwell’in tek başarılı tipi “Orwell”in —fizik ve kafa olarak canlı, bilinçli, zorlu ve ısrarlı bu adamın— gücü ve duygusu altında daha zayıf, daha az bilinçli kalan bu tipler birbirinden farkı olmayan tiyatro dekorları içinde dolaşıp durmaktadırlar. Asıl önemli olan, kişisel çelişkilerde değil toplumun ve edebiyatın çok daha derin yapıları içinde yatmaktadır. Orwell varsayımlarda bulunurken yalnız kendi düşüncelerini dile getirmemiştir.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan sosyalbilimler.org, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube’da [@sosbilorg](https://www.facebook.com/sosbilorg) kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*’i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org’da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.